

a Real Madridba di Stefano árnyékában, amolyan „másodhegedűs” szerepben, melyet Puskás tudatosan vállalt fel stb. De az egész könyv nem csak Puskásról szól, habár mindenképpen ő a központi figura: az aranycsapat többi tagja, mint Czibor vagy Kocsis, valamint más generációk futballistái, az elődök közül Zsengellér és Gyetvay, az utódok sorából pedig Albert Flórián vagy Varga Zoltán ugyancsak megjelenítésre kerülnek. (Sőt, felbukkan a valaha élt talán legnagyobb romániai futballista, a bánsági Perényi-Peciovski szimpatikus figurája is!). Nagyon gyakoriak a személyes élmények felidézései is, hiszen fiatalkorában négy évig maga Borsi-Kálmán Béla is futballistának készült, nagy ambíciókkal ezen a téren, csak később dőlt el, hogy a történészi életút lesz majd meghatározó a számára. Ebből a szempontból nézve kicsit önéletírás is ez a könyv. A mű egyik – elsődleges – értéke, hogy a Puskás-sztorik és -anekdoták világát tudományos szempontból nézve maga-

sabb szintre emelte, dokumentációs munkája segítségével. Jóval több ez a kötet, mint elbeszélésűjtemény, komplex történetírói metodológiája teszi azzá. A szerző egy-egy elemzés erejéig a pszichológia területére is elkalandozik, és teszi ezt nemcsak érdekesen, hanem helytálló módon. Másik erőssége a könyvnek, hogy a magyar futballtörténetet nem különálló, önmagában vett jelenségként, hanem a kor gazdasági-társadalmi realitásai közé beágyazva tárgyalja. Ily módon nemcsak kimondottan a sportélet elemeit ismerteti, hanem a Rákosi- és a Kádár-korszak ezt befolyásoló jellemzőit, a szocializmus korabeli Magyarországnak a magyar történelemfejlődés alapproblémáit érintő társadalmi és közéleti viszonyait is. A szöveget a rengeteg archív fénykép még életszerűbbé teszi; nyugodtan kijelenthetjük, hogy Borsi-Kálmán Béla könyve nemcsak történelmi munka, hanem élvezetes olvasmány a szélesebb olvasóközönség számára is.

Lakatos Artúr

IN MEMORIAM KRISTÓ GYULA

Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely (szerk.):

Aktualitások a magyar középkorkutatásban.

In memoriam Kristó Gyula (1939–2004)

■ 2009 decemberében Kristó Gyula-emlékkonferenciára gyűltek össze Pécssett a neves középkorász volt munkatársai, tanítványai és tisztelői. Az ott elhangzott előadások tanulmányra átdolgozott verzióját lapozhatja most az olvasó egy igényesen kivitelezett, a pécsi egyetem középkorászai által szerkesztett kötetben. A 20 tanulmányt magába foglaló kötet kompaktságát a címben is jelzett egységes korszakon túlmenően az nyújtja, hogy a szerzők olyan tanulmányokkal jelentkeztek, amelyek Kristó Gyula érdeklődési körével megegyeznek ugyan, de a jelen magyarországi medievisztikai kutatási irányvonalakat is meghatározzák. Így nyer jogosultságot a tanulmánykötet szerzteágazó tematikájának aktualitása.

A kristói kutatási témaköröket is fegyvelembe véve a szerkesztők több, a ma-

gyar középkor különböző fejezeteit tárgyaló téma köré csoportosították az új kutatási eredményeket felmutató tanulmányokat. Az első ilyen témakör *A magyar történetírás kezdetei* címet viseli, amelyen belül két tanulmány olvasható. Veszprémy László *A korai magyar évkönyvekről. Kapcsolatok és kölcsönzések az évkönyvek, krónikák és krónikakivonatok között* című tanulmányának első felében Kristó Gyula és Mályusz Elemér nem mindig megegyező eredményeit fejtegeti e témával kapcsolatban. A későbbiekben a királylisták adatait hasonlítja össze a krónikák, évkönyvek adataival, arra a következtetésre jutva, hogy a királylista az évkönyveknél sokkal következetesebb, kiegyensúlyozottabb képet mutat. A szerző egyik fontos megállapítása, hogy műfaji szempontból váltás tapasztalható legké-

sőbb a 13. század elején, ekkor a rövid krónikakivonatok helyét átveszik a királylisták. A második tanulmány szerzője Thoroczkay Gábor. *A magyar krónikáirodalom kezdeteiről* című írásában az ósgeszta datálásának problematikáját járja körül Gerics József és Györffy György álláspontjának részletezésével, akik a gesta keletkezését Salamon király (1063–1074) idejére helyezik. A historiográfiai tanulmány elsődleges célja a gesztaszertmény keletkezési idejének meghatározása, és nyelvészeti-történeti megfontolások alapján Thoroczkay Gábor Györffy György, Kristó Gyula és Veszprémy László álláspontjával ért egyet, akik szerint nem Salamon király, hanem Kálmán király korában keletkezhetett ez a krónika.

A kötet következő nagy témakörének címe: *Újraértelmezések és párhuzamok*. Ezen belül az első tanulmány szerzője, Kiss Gergely *Magdeburg/Poznań és Gniezno. A lengyel egyházszervezet kialakulása és kettőssége* című tanulmányában arra keresi a választ, miben rejlik a középkori lengyel egyházkormányzati kettősség. A kérdés megválaszolását az egyes egyházi központok létrejöttének alapos vizsgálatán keresztül tartja lehetőnek, amelyhez a zsinati határozatok újraértelmezése, valamint a létrejött érsekségek és püspökségek hatáskörének, helyzetük különböző időszakokban történő értékelésének az elemzése is hozzájárul. Ugyanebben a témakörben Rokay Péter Salamon király halálának körülményeiről értekezik. *Újabb adalékok Salamon magyar király életrajzához* című tanulmányában Kristó Gyulával szemben foglal állást, cáfolva Kristó elméletét. Három szempontú érvrendszerét (időrendi, teológiai, politikai érvek) a kristói téziseknek megfelelően építi fel. Blazovich László *Büntetőjog a Sváb tükörben* című tanulmánya zárja a második témakört. A jogtörténész Blazovich a középkori büntetőjog fejlődéséről nyújt áttekintést úgy, hogy közben rövid esettanulmányok formájában tanulmányoz egyes bűncselekményeket és büntetéseket. Végezetül azt a következtetést vonja le, hogy a *Sváb tükör* büntetőjoga tartalmazza a régi szokásjogot, de ugyanakkor a kánonjog hatása is fellelhető benne.

A kormányzattörténet kérdései cím alatti témakörben az első tanulmány Zsoldos Attiláé, aki az Árpád-kori örökös ispánságok problematikáját veti fel. A

szerző Hajnik Imre és Kristó Gyula nézeteit ismerteti. Míg Hajnik álláspontjával, miszerint az örökös ispánságok az Árpád-korban lényegesen különböznek a későbbi korokéitól, többnyire egyetért, Kristó álláspontját fenntartásokkal fogadja el, nem tartja szerencsésnek az örökös ispánság megszerzésének vizsgálatakor szembeállítani egymással a birtok- és tisztségadományt. Csukovits Enikő a kormányzati és földrajzi ismeretek világába tolja el a témakör hangsúlyát, amikor a tanulmányának is címet adó kérdést teszi fel: *Ismerték-e a késő középkori magyar udvarban az összes megyét? A széles körű forrásokat alapos vizsgálatnak vetve alá Csukovits arra a következtetésre jut, hogy bár többféle adattal számolhatunk a középkori megyék számát illetően, a kincstárban nagyon is jól ismerték ezek számát, tehát az udvar is tájékozott volt e téren. A külföldi írók, utazók azok, akik nincsenek teljes mértékben tisztában nevüket és számukat illetően.*

Az ország irányítása című alfejezetben Weisz Boglárka tanulmánya az első. *Királyi adók Szlavóniában a középkor első felében* című írásában két adófajtaról, a marturináról, vagyis nyestbőradóról és a kamarahasznáról értekezik. Tanulmánya első felében a szerző részletesen bemutatja, hogyan válik a jellegzetesen a szlavóniai jobbágyok adónemét képező nyestbőradó a báni honor tartozékává, második felében pedig a IV. Béla által elrendelt, évente kivetett és a tárnokmester által felügyelt kamarahasznát tárgyalja. A feltárt adatok sok ponton módosítják az Eckhart Ferenc kutatásai által feltárt és máig élő képet Szlavónia adózásáról. C. Tóth Norbert *Perényi Imre nádor királyi helytartóságait* tárgyalja. Perényi háromszor, különböző időközökben volt Magyarország helytartója II. Ulászló idején. A helytartóság, vagyis a különféle okok miatt távol maradt király helyettesítése szokatlan volt a Jagelló-korban. A szerző az oklevelek intituluatójának vizsgálatán keresztül meggyőzően érvel amellett, hogy Perényi Imre a végrehajtó hatalmat, vagyis II. Ulászlót, királyi hatalmát illetően, teljességében helyettesítette.

A Honfoglalás-államalapítás fejezet első tanulmányának szerzője P. Kazán Beáta. Munkájának központi kérdése a magyar honfoglalás időpontjának meghatározása a 19. és 20. századi (cseh)szlovák történetírásban. Egy átfogó, különböző

nézeteket, elméleteket és szemléleteket ismertető és ütköztető elemzés révén a szerző tulajdonképpen egy, már a 19. században elkezdődött vitának a végére igyekszik pontot tenni. Tóth Sándor László tanulmányával még mindig a honfoglalás kérdéskörénél maradunk, ezúttal nem annyira a honfoglalás időpontjára, mint a kalandozások és a honfoglalás összekapcsolására irányítva a figyelmet. A szerző a 890-es évek magyar kalandozásai kapcsán tárgyalja a honfoglalást elindító okokat, a besenyők szerepét a honfoglalásban, valamint arra keresi a választ, hogy mi történt pontosan, amikor a magyarok végül elhagyták szállásterületüket, és Pannóniába érkeztek. A historiográfiai fejezetet Szabados Györgynek az első magyar nagyfejedelemtől írt tanulmánya zárja. Egy negyed évezredes vita historiográfiai tanulságait próbálja összegezni, amikor arra keresi a választ, hogy ki tekinthető az első magyar uralkodónak. A szakirodalomban eddig két álláspont körvonalazódott, Álmos és Álmos fia, Árpád személyében. Szabados hosszas és alapos forrásvizsgálatával, meggyőző érvrendszerével Katona Imre, Deér József, Dümmerth Dezső és Kristó Gyula mögé sorakozik, akik Álmos személyében látták a magyarok első fejedelmét.

A historiográfiai tanulmányokat szerencsésen egészítik ki az *Epigráfia-oklevelek* című témakörben közölt írások. A sort Várady Zoltán tanulmánya nyitja, amelyben az Árpád-házi uralkodók korából származó epigráfiai emlékeket elemzi. Bár az Árpád-korban mind a capitalis antiqua román kori, mind a korai gótikus felirattípus jelen van, a szerző arra a következtetésre jut, hogy Magyarországon a román stílus uralma 100 évvel hosszabb ideig tartott, mint Európában, és a korszakváltás valamikor a 13. század elején következett be. Piti Ferenc *Néhány Károly Róbert-kori oklevél keltezéséről* értekezik. Rövid tanulmányában a szerző a dévai csata azonosításának egy másfajta lehetőségét tárja elének a sine anno oklevelek segítségével, cáfolva ezáltal korábban a szakirodalomban Engel Pál és Kristó Gyula által javasolt dátumokat. Galántai Erzsébet *II. Miksa egy eddig ismeretlen privilegiális leveléről* számol be. A középkorkutatás figyelmét mindeddig elkerülte az az oklevél, melyben II. Miksa nemesi privilégiumokat és címert adományozott a kerchi nemeseknek, azok utódainak és örököseinek.

Sebők Ferenc *A nápolyi hadjárat előkészületei* című tanulmánya nyitja *A hadtörténet* című témakört. A szerző arra keresi a választ, hogy Nagy Lajos király mikor határozta el a nápolyi hadjárat elindítását. A forrásokat vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a hadműveletek tényleges megindítására vonatkozó döntés legkésőbb 1347. március második felében született. A fejezet második tanulmánya Petrovics István *A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. század és a 16. század elején* címet viseli. A szerző Temes megye elhelyezkedését tisztázza, kialakulását, mind területi, mind közigazgatási szempontból, valamint kísérletet tesz a temesi ispánok listájának összeállítására. Egy kritériumrendszert is igyekszik felállítani, mely révén e kinevezést elnyerték. Jelentőségük révén három temesi ispán – Ozorai Pipo, Kinizsi Pál és Bátor István (ecsedí) – nevét emeli ki. Fedeles Tamás tanulmánya *az 1494–1495-ös királyi büntetőhadjárat előzményeire* igyekszik fényt deríteni. A II. Ulászló által Újlaki Lőrinc herceg ellen felségsértés vádjával vezetett hadjárat ismertetése egyben jó lehetőséget nyújt a szerzőnek, hogy a herceg életének fontos mozzanatait, cselekedeteit is számba vegye, annál is inkább, hogy Újlakról mindeddig nem született teljes körű monográfia.

A kötet utolsó alfejezete a konferenciának helyet adó város és egyetem történetkutatói működésére vet fényt. *A krónikakutatás pécsi műhelyéből* témakör első tanulmánya Bagi Dániel tollából származik, és ebben a 14. századi krónikakompozíció 79. fejezetéhez fűz újabb megjegyzéseket Béla és pomerán kapcsolatain keresztül. A kutatás a 79. fejezet keletkezésének idejére próbál választ adni, ugyanakkor beszámol az I. Béla király lengyelországi tartózkodási idején történt eseményekről. Bagi szerint a 79. fejezet a 12. században keletkezhetett, és valószínűleg a Kálmán-kori geszta egyik részét képezte. A kötetet Font Márta *A Povest' vremenych let szerkezete és hitelessége* című tanulmánya zárja. A *Nyesztorkrónikaként* ismert mű legalább annyira fontos a szláv historiográfia számára, mint a magyaroknak Anonymus gesztája. A mű nemcsak az európai középkorkutatás számára jelentős, hanem nagyon fontos forráanyagként kell számon tartanunk magyar vonatkozású információi miatt is. Bár több nyelvre is lefordították, magyar